

13. Shapoval, O. V. (2015). Creation of virtual reality in screen space. Kyiv: Naukovij visnik Kiivs'kogo nacional'nogo universitetu teatru, kino i telebachennya imeni I. K. Karpenka-Karogo, vol. 16, pp. 136-146 [in Ukrainian].

14. Aftermath VR: Euromaidan. (2018). Retrieved from <https://www.facebook.com/aftermathvr> [in Ukrainian].

15. Colagrossi, M. (2018). Gamifying reality: How AR and VR will combine to transform experience. Retrieved from <https://bigthink.com/mike-colagrossi/gamifying-reality-how-ar-and-vr-will-combine-to-transform-experience> [in English].

16. Manovich, L. (2006). Image Future. Retrieved from http://manovich.net/content/04-projects/048-image-future/45_article_2006.pdf. [in English].

УДК 75.071.1(477)"19"

*Мячкова Тетяна Олександрівна,
аспірантка Національної академії
образотворчого мистецтва і архітектури
miachkova.tatiana@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4315-2349*

ІВАН ДРЯПАЧЕНКО: ОСОБИСТІТЬ ХУДОЖНИКА ТА ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ

Мета дослідження. На основі біографічного аналізу та психологічного портрету І. Дряпаченка (1881–1936) дослідити звернення у його творчості до філософсько-релігійних категорій: Бог, буття, щастя, материнство, життя, смерть. *Методологією* дослідження є загальнонаукові методи – мистецтвознавчий аналіз, систематизація, узагальнення досліджуваної теми. *Наукова новизна* дослідження виявляється через розкриття філософських мотивів творчості І. Дряпаченка. Це – новий підхід у наукових розвідках станкового живопису і графічних робіт майстра. Отже, становить інтерес при дослідженні українського образотворчого мистецтва першої третини ХХ ст. **Висновки.** Філософсько-релігійні аспекти творчості І. Дряпаченка, психологічні та фактологічні деталі його біографії (за споминами О. Гончара та А. Терещенка) дозволяють стверджувати наступне: незважаючи на важкі умови побуту чи екстремальні обставини творчої праці, І. Дряпаченкові було притаманне філософське відношення до життя, безмежна любов до рідної землі, сердечність та людяність, прагнення пошуку щастя. Споконвічні людські цінності відтворено у його знаковому творі «Мадонна під яблунею», загадка та швидкоплинність життя у графічних аркушах «Галіція. Російські могили біля костюлу у містечку Горожанка» та «Похорон дитини». В цих роботах художник відображає узагальнено-філософські думки про буття. Натомість, в релігійних сюжетах, зокрема, «Святе сімейство», підкреслює суто земні почуття. Розуміння цього стане у нагоді при подальших мистецтвознавчих студіях його мистецької спадщини у контексті розвитку українського образотворчого мистецтва першої третини ХХ ст.

Ключові слова: І. Дряпаченко, філософія, релігія, Козельщинська церква Різдва Пресвятої Богородиці, Перша світова війна.

Мячкова Татьяна Александровна, аспирантка Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры

Иван Дряпаченко: личность художника и философско-религиозные аспекты творчества

Цель исследования. На основе биографического анализа и психологического портрета И. Дряпаченко (1881-1936) исследовать обращение в его творчестве к философско-религиозным категориям: Бог, бытие, счастье, материнство, жизнь, смерть. **Методологией** исследования являются общенаучные методы – искусствоведческий анализ, систематизация, обобщение исследуемой темы. **Научная новизна** исследования выявляется через раскрытие философских мотивов в творчестве И. Дряпаченко. Это – новый подход в научных разработках его станкового и графического наследия и поэтому представляет интерес при исследовании украинского изобразительного искусства первой трети XX в. **Выводы.** Философско-религиозные аспекты творчества И. Дряпаченко, психологические и фактологические детали биографии (по воспоминаниям О. Гончара и А. Терещенко) позволяют утверждать следующее: несмотря на тяжелые условия быта или экстремальные обстоятельства творческой работы, И. Дряпаченко было присуще философское отношение к жизни, безграничная любовь к родной земле, сердечность, чуткость к людям, стремление к достижению счастья. Вечные человеческие ценности можно увидеть в его знаковой картине «Мадонна под яблоней», загадка и скоротечность жизни в графических работах «Галиция. Русские могилы около костела в городке Горожанка» и «Похороны ребёнка». В этих работах художник выражает общеприятные философские мысли о земном бытии. А в религиозных сюжетах, в частности, «Святое семейство», подчеркивает исключительно земные чувства. Понимание этого поможет в дальнейшем при исследовании его художественного наследия в контексте развития украинского изобразительного искусства первой трети XX ст.

Ключевые слова: И. Дряпаченко, философия, религия, Козельщанская церковь Рождества Пресвятой Богородицы, Первая мировая война.

Miachkova Tatiana, post-graduate student of the National Academy of Fine Arts and Architecture

Ivan Driapachenko: the artist's personality and philosophical and religious aspects of creativity

Purpose of Article. On the basis of biographical analysis and the psychological portrait of I. Driapachenko (1881–1936), to investigate the treatment in his work of philosophical and religious categories: God, being, happiness, motherhood, life, death. **The methodology** is general scientific methods – art history analysis, systematization, a generalization of the topic under study. **The scientific novelty.** The disclosure of philosophical motives in I. Driapachenko's works is a new approach to the scientific developments of his easel and graphic heritage. Therefore it will be interesting in the study of Ukrainian fine arts of the first third of the twentieth century. **Conclusions.** Combining psychological, biographical and creative facts of the I. Driapachenko's life makes it possible to assert that he was inherent in the philosophical attitude to life, boundless love for his native land, friendship and humanity, the pursuit of the search for happiness. Difficult conditions of life or extreme circumstances of creative work did not affect the artist. The painting "Madonna under the apple tree" shows the eternal human values. Graphic works "Galicia. Russian graves near the church in the town of Gorozhanka" and "Baby funeral" give an idea of the mystery and transience of life. The artist expresses general philosophical thoughts about earthly existence. The religious plot of the "Holy Family" shows only earthly feelings. Knowledge of the nature of I. Driapachenko will help in the study of his artistic heritage in the development of Ukrainian art of the first third of the twentieth century.

Key words: I. Driapachenko, philosophy, religion, Kozelshchinsky Church of the Nativity of the Blessed Virgin, First World War.

Актуальність теми дослідження. Вперше при дослідженні творчості І. Дряпаченка аналізується філософський аспект сюжетів, мотиви і передумови їхнього обрання художником. На основі архівних документів Центрального державного архіву літератури і мистецтва України обґрунтовується гіпотеза

щодо участі І. Дряпаченка в оздобленні Козельщинської церкви Різдва Пресвятої Богородиці.

Аналіз досліджень і публікацій. Спогадам про митця присвячені публікації українських діячів культури другої половини ХХ ст., які знали І. Дряпаченка особисто. Це – земляки художника: письменники О. Гончар, Д. Косарик, О. Юренко та учень І. Дряпаченка – художник А. Терещенко. У ХХІ ст. життя та творчість І. Дряпаченка стали предметом наукових розвідок В. Рубан, О. Сторчай, А. Коваленка та автора цієї публікації.

Мета дослідження. На основі біографічного аналізу та психологічного портрету І. Дряпаченка (1881–1936) дослідити звернення у його творчості до філософсько-релігійних категорій: Бог, буття, щастя, материнство, життя, смерть.

Виклад основного матеріалу. У різні часи щедрий Полтавський край подарував Україні плеяду визначних митців культури і мистецтва, серед них просвітитель-гуманіст Г. Сковорода, видатні письменники І. Котляревський, М. Гоголь, Є. Гребінка, П. Мирний, О. Гончар, основоположник української класичної музики М. Лисенко, знана майстриня народного декоративного живопису К. Білокур та ін. Постать ще одного полтавчанина – талановитого і самобутнього українського артиста-маляра і графіка першої третини ХХ ст. Івана Кириловича Дряпаченка (1881–1936) не є настільки відомою. Однак, історія українського образотворчого мистецтва знає чимало прикладів, коли довгі роки життя і творчість вітчизняних митців з різних обставин не були об'єктом наукових розвідок. Тільки з часу розбудови української держави питання їхньої популяризації почало набувати належного рівня.

Дряпаченки – вихідці з кріпацької родини Полтавської губернії. І. Дряпаченко народився 4 серпня (за старим стилем) 1881 р. у с. Василівка. У минулому – це кріпацьке село, що разом з с. І-ша Олександрівка належали графській родині Капністів. Вони відомі як власники чудотворної Козельщинської ікони Божої матері. Ікона мала італійське походження і була сімейною святинею Капністів. Вона прославилась у зв'язку зі зціленням у 1881 р. доньки графа В. Капніста Марії. У маєтку поміщиків, де мешкала родина Дряпаченків, для вшанування ікони у 1882 р. збудували дерев'яну церкву Різдва Пресвятої Богородиці. Батько художника був безземельним селянином, служив у економії поміщиків Капністів на посаді ключника. Спостерігаючи за тим, як поміщиця малювала у садку, І. Дряпаченко, ще малечою, почав розписувати крейдою або вуглиною стіни воловень у економії та повітки вдома. Захоплення хлопчика малюванням не залишилась поза увагою Капністів. У 1894 р. за їхньою допомогою І. Дряпаченко вступив до Київської рисувальної школи, а після її закінчення у 1898 р. – до Московського училища живопису, скульптури та архітектури. Навчався він у майстерні В. Серова [8; 10; 13].

По закінченню училища у 1903 р. молодий й талановитий хлопець отримав звання некласного художника. З 1903 по 1911 рр. І. Дряпаченко вчився у Вищому художньому училищі при Академії мистецтв у Петербурзі. Спочатку у майстерні І. Рєпіна, а пізніше – у П. Чистякова та В. Савинського. Ескіз

«Кулачний бій» (1904, місце знаходження невідоме) був відмічений премією на звітній академічній виставці в 1904 р., а 12 листопада 1904 р. І. Дряпаченкові за добрі успіхи призначено стипендію «Його Величності». Навесні того ж року, як зазначається у архівних документах Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва, він одержав відпустку і, поїхавши у Василівку, бере участь у розписі іконостасу місцевої церкви. Можна припустити, що мова йде про Козельщинську церкву Різдва Пресвятої Богородиці (с. Козельщина у 7 км від с. Василівка – Т. М.). Адже, саме тоді з 1904 по 1906 рр. відбувалося будівництво нового кам'яного собору за проектом архітектора С. Носова. 5 травня 1904 р. Козельщину відвідав імператор Микола II та пожертвував на оздоблення собору 1000 крб. [6; 10; 13].

Упродовж революційних 1905–1907 рр. Петербурзька академія мистецтв була закрита. І. Дряпаченко повертається до Василівки. Восени 1906 р. майстер захворів на туберкульоз легенів і був змушений взяти академічну відпустку для лікування в Сухумі. Тоді він здійснює поїздки на батьківщину і разом з тим продовжує працювати. У 1907 й 1908 рр. він бере участь у звітних виставках Академії, яка знов відкрила для слухачів свої двері. На виставці 1908 р. І. Дряпаченко представляє дев'ять робіт. Серед них: «Дівчина-мінгрелка» (1908), «Берег Чорного моря біля Сухумі» (ХХМ¹, 1908), «Пізні квіти» (1908) та ін. [10].

У 1911 р. за картину «Саломея» (полотно, олія, місце знаходження невідоме) І. Дряпаченко було присуджено звання художника по живопису. Тогочасні роботи: портрет В. Кавецької (1911, місце знаходження невідоме), етюд «Натурниця» (1910, ДРМ²), портрет лікаря І. Богаєвського (1910, ПХМ³), портрет М. Григор'євої (1911, місце знаходження невідоме), «Мій батько» (1911, місце знаходження невідоме) [10].

Уперше І. Дряпаченко замислився над основним філософським питанням «Що є буття?», перебуваючи в Італії, звідки привіз дві звітні роботи: «Святе сімейство» (полотно, олія, 1912, місце знаходження невідоме), за яку згодом одержав III-ю премію ім. А. Куїнджі та «Поминальний день у Флоренції» (полотно, олія, 180x238, 1913, НДМ РАМ⁴). Зображення першого живописного твору відомо завдяки ілюстрації у журналі «Огонёк» (№ 11, 1913, Спб) та листу художника до свого вчителя П. Чистякова: «Фон – теплий, золотистий закат. По стінам веранди кое-где остатки орнамента, иероглифы. Господь по бедности мог остановиться или в какой-либо лачуге, или же в запущенной, нежилом, но прежде богатом доме, где-либо на окраине города. Я взял последний... Трудно будет с младенцем, да и не легче и с мадонной. Правда, много и очень красивых итальянок, но немислимо их завербовать для этюда, так как нравы и обычаи здесь в этом отношении, как ни странно ужасные прямо. Ни за что и никак нельзя достать молодое, красивое лицо...» [5, 10].

Сюжет картини – ніби побутовий епізод з життя звичайних людей. Діва Марія з Ісусом Христом на руках та її чоловік Йосиф відпочивають на кам'яній лаві. Марія піднесла дитину догори, мов би кажучи: «Дивиться який у мене син!». І. Дряпаченко зобразив Йосифа старим чоловіком. За Біблією йому виповнилося вже сто років. Він був опікуном і опорою для молоді жінки, що

зачала свого сина непорочно. Марія та Йосиф більш схожі на сімейну пару, яка радіє своєму малюку, аніж на біблійні персонажі.

З листів до П. Чистякова відомі настрої художника, його враження від поїздок до Італії: «Не знаєш: плакати ли, радоватися. Чувство небывалое, чувство новое. Радуюсь, что живешь, что родился... А с. Марко, а колонны, капители, арки, мраморное кружево опять перед глазами!» [10].

Про другу звітну картину – «Поминальний день у Флоренції», оглядач журналу «Нива» (№ 5, 1914, Спб) писав, як про зворушливу сцену з італійського життя [12]. Ретельно прописані багаточисельні деталі, компактна композиція, кілька планів. Яскравий зразок академічної школи живопису. Але якщо придивитися більш уважно, то можна відчутти дещо інше, ніж просто італійські хроніки. При всій ідеально складеній композиції та вивіреному колориту в очі кидається кольоровий дисонанс, що є смисловим, абсолютно доречним у сприйнятті. Автор статті має на увазі протиставлення завмерлих над могилою людей у чорному одязі з одного боку та неймовірної строкатості навколишнього природного оточення з іншого. Ваза з квітами на передньому плані дещо ховає зайву чернечу одежу, тому кольоровий дисонанс виглядає гармонійно. Одразу й не розумієш сенс сюжету, а сенс у протиставленні життя і смерті.

«Академічний» період у творчості І. Дряпаченка – поч. 1900-х–1915 р. – найбільш плідний. Це час становлення і розквіту майстерності митця, експерименти з різними техніками, жанрами, стилями. Твори початку ХХ ст.: «Бабуся-італійка» (1912, місце знаходження невідоме), «Флоренція» (1912, приватна збірка, Україна), «Світлячки» (1913, НМЛ⁵). На виставці Академії 1914 р. демонструвалися твори І. Дряпаченка: «Відпочинок (за шахами)» (1913, ПХМ), «Голова циганки. Гренада» (1913, місце знаходження невідоме), а на виставці 1915-го р. другий портрет батька (1913, ХХМ) [10].

Перебуваючи у рідній Василівці 1914–1915 рр., він створив такі роботи як: «Осінь» (Весняна виставка в Академії мистецтв 1915 р., місце знаходження невідоме), портрет «П. Д.» (пастель, Художня виставка в Кременчуці 1914 р., місце знаходження невідоме). До живописних творів 1915 р. належать жанрові сцени з народною тематикою: «Назустріч вечору» (ДОХМ⁶, «Параска у святковий день» (місце знаходження невідоме), «Косарі» (місце знаходження невідоме), «Марія» (місце знаходження невідоме), «Лелекі перед грозою» (місце знаходження невідоме). Вони демонструвалися на Весняній виставці у Академії мистецтв 1916 р., остання у 1917-му р. Міський пейзаж «Сутінки» (1914, Рибінський музей, РФ) експонувалася у 1916 р. на XIII виставці «Товариства художників». Також І. Дряпаченко працював ілюстратором у петербурзьких журналах «Аргус» і «Солнце России». Завершуючи академічного періоду у творчості артиста-маляра, наведемо спогади заслуженого діяча мистецтв РРФСР художника П. Бучкіна і народного художника УРСР К. Трохименка. Вони згадували, що І. Дряпаченко був веселою, компанійською людиною і добрим товаришем [10].

Під час Першої світової війни упродовж півтора року він перебував за призовом у складі воєнно-художнього загону «Трофейної комісії». Так почався

короткий та екстремальний «Воєнний період творчості», що охопив 1916 р. та 1917 р. Мандруючи лінією фронту, митець робив замальовки з місця бойових дій, портрети військових, інтер'єрні малюнки у Ставці Верховного головнокомандуючого царя Миколи II у Могилеві. Географія пересування воєнно-художнього загону вражає: Західний фронт (Ставка Верховного головнокомандуючого у Могилеві), Південно-західний фронт (Ставка армій цього фронту, м. Бердичів), штаб VII-армії в м. Бучач, місця дислокації частин VII-армії, м. Станіслав та ін. Таким чином, з літа 1916 р. по зиму 1917 р. І. Дряпаченко побував у Могилеві, Бердичіві, Тернополі, Завалові, Понарах, Товстобабах, Тисменицях, Підгайцях, Станіславі, Саракамиші, Ерзерумі, Байбурті, Трапезунді [9, 10].

Події Першої світової війни вплинули на творчу натуру майстра. Вдруге до філософсько-релігійних тем І. Дряпаченко звернувся у 1916 р. Він створив живописну роботу «Внутрішній вид Собору (картон, олія, 45,5x60, МОКМ⁷) та «Галіція. Російські могили біля костюлу у містечку Горожанка» (місце знаходження та дані невідомі). Сюжет останнього твору відомий за публікацією на обкладинці журналу «Летопись войны 1914–15–16 гг.» (№ 114, 1916). На сторінках цього видання постійно публікувалися графічні роботи І. Дряпаченка [4, 9].

Сюжет «Галіції...» має репортажний характер. Життя містечка Горожанки, як воно є: наспіх зариті безіменні могили російських воїнів на тлі дерев'яного храму. Один з хрестів на могилі нахилився, один хрест на бані церкви також. В цьому прослідковується певний символізм.

Коли Ставка Верховного головнокомандуючого знаходилася у Могилеві, І. Дряпаченко створив кілька робіт, пов'язаних з життям царя Миколи II у цьому місті. На одній з них – «Внутрішній вид собору» – зафіксовано інтер'єр Спаса-Преображенської церкви. Кам'яний храм, збудований у 1762 р. архітектором Йоганом Глаубіцем у стилі віленського бароко, зруйнований за часів Другої світової війни [9].

Що спонукало художника зробити такий сюжет? По-перше, мабуть тут молився цар, по-друге, вбрання церкви нагадує українські барочні храми, по-третє, ікона (розташована за композицією праворуч) прикрашена квітами та зеленими гілками, отже, тоді відбувалося релігійне свято. Попри те, що інтер'єр церкви відтворено художником детально, всі предмети мають узагальнений вигляд. Але у верхньому правому куті картини (візуально за прикрашеною іконою) можна розпізнати зображення Богоматері.

Наприкінці 1917 р. художник повертається в Україну до рідного села. 1920–1923 рр. він створює ескізи і етюди пейзажів: «На гойдалці», «Вечір», «Зимовий день», «На жнивях», «Ярмарок», «З косовиці додому», «З ярмарку». Місце знаходження усіх цих творів невідоме. Також у 1920-ті рр. І. Дряпаченко брав участь у культурно-освітній роботі, працював вчителем малювання і співів у місцевій школі й школах сусідніх сіл II-й Олександрівці, Зарудді. На цей час припадає створення ним ескізів до жанрової картини з українського побуту XVII ст. «Приїзд молодих» (місце знаходження невідоме). У 1930-ті рр. він створює низку робіт про трудове життя односельчан: «Хліб», «Сінокіс»,

«Перший комбайн», «На буряках». Місце знаходження усіх цих творів невідоме. Полотно «На буряках» демонструвалося у 1934 р. на обласній виставці в Харкові і у 1935 р. на VI Республіканській художній виставці в Києві. Останніми з робіт художника були портрети: Г. Миргородської (1933, ПХМ), О. Краснокутського (1935, місце знаходження невідоме) та О. Третяка (1935, ПХМ) [10].

В останнє головні філософські категорії (буття, матерія, простір і час) з'явилися в творах І. Дряпаченка у 1920–30-ті рр., тобто за радянських часів. За споминами О. Гончара І. Дряпаченко створив картину під умовною назвою «Мадонна під яблунею» (поч. 1930-х рр., місце знаходження невідоме). Про неї та самого митця письменник розповів у автобіографічному романі «Твоя зоря», що побачив світ у 1980 р. Крім сторінок роману та відповідних архівних документів з фонду письменника у ЦДАМЛМ⁸ України цей твір І. Дряпаченка не згадується більш ніде і ніким. У ЦДАМЛМ України зберігається чернетка роману з власноручними нотатками письменника, що містить документальні дані стосовно земляків письменника. Порівнюючи чернетку й опублікований роман, стає очевидним, що іноді О. Гончар замінював окремі слова синонімами для більшої поетичності тексту. Це стосується як опису «Мадонни під яблунею», так і самого художника. І. Дряпаченко не згадується у романі за прізвищем чи ім'ям, як інші персонажі. Він – Художник ранкової зорі. Однак у щоденнику за 7 вересня 1981 р. О. Гончар записав: «В цьому році минає 100 років від дня народження Івана Кириловича Дряпаченка, напівзабутого, трагічної долі художника. Це згадками про нього навіяний розділ «Художник ранкової зорі» [2; 3; 6; 8].

Щодо монологів та діалогів з роману, так дійсно, між ними та публікацією «Твоєї зорі» пройшло п'ятдесят років, і вони не можуть бути достовірними. Але вони дозволяють уявити, яким був І. Дряпаченко, його характер, світогляд, оточення, ставлення до людей й самого себе. До речі, образ Художника ранкової зорі перегукуються зі спогадами учня І. Дряпаченка художника А. Терещенка. Пригадуючи свої зустрічі з митцем у 1920-ті рр., А. Терещенко зокрема писав: «Дряпаченко виглядав кремезним, з відкритим свіжим обличчям, руськими чубом, вусами та невеликою еспаньйолкою. Очі сірі, завжди злегка прижмурені. Одяг носив напіввійськовий. Влітку солом'яну панаму, парусиновий плащ. В руках неодмінно був металевий цінк з закруженою ручкою. Говорив українською мовою. Мав низький тембр... Згадував про своє навчання в Академії, розповідав про своїх учителів Репіна, Чистякова, Савинського... зустрічі з артистами, письменниками... У цих бесідах виявлялися і природний гумор художника, широкий кругозір, виключна людяність, любов до мистецтва» [10, 13].

А ось що писав про І. Дряпаченка О. Гончар у автобіографічному романі «Твоя зоря»: «Вічний мандрівник. Від села до села, із одних доріг на інші, бо зрештою, хіба ж не схожі вони між собою? ...Видно справді любив він наш степ, цю курявичку шляхів, що має, за його словом, присмак давнини й волі» [3].

Інша цитата О. Гончара: «І місячно, і зоряно, ще й теплий дощик сіється, а чому б ні? Для Художника [І. Дряпаченка], як і для нашого химерника Кліма, в цьому не було ніякої суперечності, взагалі світ для них обох із всіма нашими бур'янами, вербами й зорями був збудований навдивовиж досконало, згармонізовано, обидва вони, здається, не находили ніякого ганджу в природі, все доладним було в тваринах, комах та рослинах, що оточували нас» [3].

І. Дряпаченко розмірковував на різні філософські теми. «Полюбилася Художникові [І. Дряпаченкові] Романова пасіка: де б не блукав, а сюди заверне. Чимось зійшлися обидва. Сівши на призьбі, неквапом гомонять про дивовижно мудрий бджолиний уклад життя...», писав О. Гончар. Інша цитата з роману: «Бджола загадка, зірка загадка, а людина хіба ні? Таємниця таємниць – роздумує Художник [І. Дряпаченко]. – Декотрі кажуть: людина – це жмуток м'язів... Але чи то все? Чи не краще б сказати: жмуток м'язів, піввідра крові та безмір душі...» [3].

Щоб розкрили характер, світогляд та розуміння людського буття І. Дряпаченком наведемо ще дві цитати з роману «Твоя зоря»: «Жодного сходу сонця Художник наш [І. Дряпаченко] не проспав. Тільки зазоріє, по-вранішньому заплomenіє грайнебо, вже він за роботою. Стоїть по коліна в росах за ровом край садка, підхоплює з того грайнеба пензликком виблиски зорі та на полотно...» [3].

З 1930-го р. у Козельщинському районі Полтавської області, куди входило с. Василівка, почала друкуватися районна газета «Розгорнутим фронтам». І. Дряпаченко розробляв для неї ліногравюри, а підлітки – майбутні письменники О. Гончар і О. Юренко працювали там сількорами. Звідси і знайомство з митцем: «Одного разу, коли Художник [І. Дряпаченко] чомусь не приніс своїх лінолеумів у домовлений час, нас було послано з Кириком розшукати його...художника ми застали вдома... Вже збираючись йти, наважились ми запитати, де ж та картинка, на якій нашу тернівщанську Надьку було намальовано...щось сяйнуло перед нами стягою ранкової зорі...

– Ось, вам моя Мадонна...

Впізнали ми її одразу, нашу вишневощоку Надьку, що тримає мале дитя біля грудей. Вся вона мовби оповита тихим сяйвом материнської відданості, любові й злагоди, а блискучі яблука над нею з-поміж листя нависають таким рясним вінком, наче все небо вродило ними і роса ось-ось із них скапле разом із соковитим цвітом вранішньої зорі... Не могли ми й слова сказати від захвату, зацікавлені, вражені...Свіжа й барвиста стоїть його Мадонна під яблунею, схилившись до своєї славненької, в білій льолі дитини, їй віддана вся ніжність, вся дума-задума... І найбільша сила картини була якраз зосереджена в цьому погляді молодої матері: дивишся й бачиш, що нічого, крім немовляти, зараз для неї на світі не існує...

– З усіх Мадонн тільки в Луки Кранаха є вкомпонована так – під яблунею. Але в мене, я вважаю, вийшла краща, – казав він без усякої скромності. – Моя живіша... Хто розуміє живопис, хіба ж не оцінить оцю соковитість, насиченість барв...» [2, 3].

О. Гончар пише і про визволення Харкова у роки Другої світової війни, про підпал картинної галереї у місті, про те, що «серед тих врятованих кільканадцяти полотен нашої тернівщанської Мадонни не було це нам із Заболотним згодом вдалося встановити достеменно» [3].

Згідно архівних документів ЦДАМЛМ України, прообразом Мадонни стала мешканка с. Тернівка Полтавської області Надія Віннікова та її маленька донька. На сьогодні єдиною згадкою про «Мадонну під яблунею» І. Дряпаченка залишаються архівні документи О. Гончара та опублікований роман «Твоя зоря» [2, 8].

Природа Полтавщини, з її тихими, спокійними краєвидами: поля, ріки та озера – надає певну філософську ауру для відчуття навколишнього середовища, в якому пройшли останні десятиліття життя І. Дряпаченка. Але в українських селах у 1920–30-ті рр. мальовничі краєвиди виглядали безрадісно на фоні розрухи, боротьби радянської влади з куркулями, продрозверстки і, як наслідок голоду.

У романі «Твоя зоря» О. Гончар пише, що митець «підроблявся у редакції районної газети тим, що вирізував карикатури на прогульників та розкрадачів». Передивившись всі номери з 1930 (рік створення газети – *Т. М.*) по 1936 (рік смерті художника – *Т. М.*), автор статті знайшла чимало безіменних малюнків та карикатур. Тільки з 1936 р. в газеті «Розгорнутим фронтом» почали зазначати авторство під фотографіями та ілюстративними малюнками. Переглянутий автором статті значний масив газетної інформації висвітлює скрутне існування українського села в 1930-х рр. і дозволяє уявити, в яких жахливих умовах І. Дряпаченко жив і намагався залишитися художником з Великої літери. Сторінка за сторінкою, рік у рік – боротьба під гаслами: «Василівська сільрада ухвалила продати державі 3020 пудів зерна», «Пригарівка. Догляд за кіньми і досі не покращився», «Свинаря вигнати з комсомолу!», «Бреусівка. Управа колгоспу творить махінації!», «Сергій Кравченко – куркуль!», «За прикладом сількорів с. Василівки та с. Пісок розгортаємо боротьбу за насіння та за ошадсправу!», «Крадуть буряки!» [1, 3].

У 1930-ті рр. крім газети І. Дряпаченко працював у сільських школах вчителем малювання і співів. Щодо мистецтва, то в ці часи він створював реалістичні картини з життя односельчан та їхні портрети. Чому ж художник водночас апелював до філософії, до теми щастя? Адже «Мадонна під яблунею» (полотно, олія, поч. 1930-х рр.) – це символ людського буття. Маленька дитина, яку тримає на руках щаслива молода жінка. Що їх чекає в цьому житті? Що є людське буття?

Крім живописного полотна «Мадонна під яблунею» художник написав два графічних портрети немовлят. Якщо «Немовля з яблуком» (папір, олівець, 38x50, 1923, ККМ⁹ цілком зрозуміла робота. Ймовірно, побачивши у когось з земляків такого гарнесенького карапузика, художник не зміг його не намалювати. То «Похорони дитини» (папір, акварель, олівець, 27,5x21,5, 1932, ККМ), навпаки, ніби побачені згорьованими очима матері. Такі почуття викликає цей твір І. Дряпаченка [11].

Відтворення померлої людини, тим більше малюка, не є типовою темою для образотворчого мистецтва. Винятки становлять надгробні пам'ятники, біблейські чи міфологічні мотиви в скульптурі і живопису. Що спонукало художника зобразити похорони маленької дитини? Можливо, художник, знов таки зайшовши до хати якихось сусідів, раптово побачив трагічний, але композиційно величний сюжет? Подушка прикрашена орнаментами, з обох боків ліжка польові квіти, поруч горить свічка. Немовля наче заснуло, тримаючи в руках хрестики.

Чи обидва портрети були зроблені на замовлення батьків? У першому випадку, щоб зберегти в пам'яті своє маленьке щастя, а в іншому – хоча б якійсь спогади про батьківство? Так чи інакше, але можна стверджувати, що упродовж життя І. Дряпаченко опосередковано відтворював у живописі і графіці філософські мотиви. І в «Академічний період» своєї творчості, який митець вважав найщасливішим, і у другий – «Воєнний», коли смерть стала звичайною справою. Війна є війна.

Що таке людське буття? В чому полягає щастя? Роздуми про це не полишали художника й у радянські часи. Живописне полотно «Мадонна під яблунею» є тому яскравим прикладом. Чому так сталося? Може все почалося ще у дитинстві, коли малий Іван вперше побачив Козельщинську ікону Божої Матері? А крізь десятиліття в житті І. Дряпаченка з'явилася ще одна Божественна Матір з дитиною. Нагадаємо, що у бесіді з О. Гончаром І. Дряпаченко нібито згадав твір 1530-х рр. відомого німецького живописця і графіка епохи Ренесансу Лукаса Кранаха Старшого «Мадонна з немовлям під яблунею» [3]. Кранах зобразив Марію царицею райського саду, якій належать казкові краєвиди. Ця картина зберігається в Ермітажі з 1851 р. І. Дряпаченко, навчаючись у Петербурзі та відвідуючи Ермітаж, без сумніву захоплювався нею. Саме вона надихнула митця на створення на початку 1930-х рр. тернівщанської Мадонни. Крім того, І. Дряпаченко не був одружений. Так і ніколи талановитий художник не пізнав сімейного щастя. Чи напустив він на себе сум? «Художник ранкової зорі» не ділився ні з ким своїми думками. Вони пронизали його творчість.

А Козельщинська ікона Божої Матері знаходилася у монастирі Різдва Пресвятої Богородиці до 1929 р., коли однойменна церква була закрита. З архівних документів 1960-х рр. ЦДАМЛМ України відомо, що «у громадянки с. Василівка Сундук І. Я. зберіглася від часу закриття церкви у 1930 році ікона «Тайна вечерея», що була написана молодим художником [І. Дряпаченком у 1904 р. – Т. М.]». У книзі 2007 р. полтавських істориків та краєзнавців В. Жук та Г. Сердюк «Перлина Козельщини. Сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря» опубліковано світліну початку ХХ ст. з іконостасом церкви [6]. Він ще не повністю оформлений іконами. Однак, за іконографією, ікона «Тайна вечерея» розташовується зазвичай у святковому чині над Царськими воротами. На фотографії можна розгледіти цю ікону.

Головні філософські категорії та релігійні образи пройшли через все життя і творчість І. Дряпаченка, який помер на самоті у своїй хаті 24 грудня 1936 р. [10]. Недарма видатний український письменник О. Гончар відтворив

образ художника у своєму романі. А. Терещенко витратив все життя на те, щоб повернути з небуття ім'я свого вчителя. Найвідоміший земляк І. Дряпаченка філософ Г. Сковорода вважав Біблію ключем для розуміння буття [7]. Те саме можна сказати про І. Дряпаченка. Адже своє тлумачення основних філософських категорій він розкрив через палітру.

Підсумовуючи, зазначимо, що впродовж XIX–XXI ст. роботи І. Дряпаченка брали участь у виставках: з 1898 р. у Москві, потім до 1917 р. – у Петербурзі, Кременчузі та Швейцарії (точне місце невідомо). За радянських часів: на початку 1930-х рр. у с. Козельщина Полтавської області, Харкові та Києві, у 1962 р. – Львові, у 1983 р. – Кременчузі, а в XIX ст. – у Києві (2013 р.), Могильові (2013 р.) та Москві (2014 р.). Нині місце знаходження переважної більшості творів І. Дряпаченка не відоме. Фрагментарно живопис і графіка художника представлені у музеях України, Росії і Республіки Білорусь [10]. І. Дряпаченко працював у всіх жанрах: портрет, натюрморт, пейзаж, історичному та міфологічному. При цьому творчість митця не обмежувалася окремою технікою чи стилем. Він – майстер реалізму. У живописних творах дореволюційного періоду також простежується вплив імпресіонізму. І. Дряпаченко – яскравий представник української малярської традиції першої третини XX ст.

Наукова новизна дослідження виявляється через розкриття філософських мотивів творчості І. Дряпаченка. Це – новий підхід у наукових розвідках станкового живопису і графічних робіт майстра. Отже, становить інтерес при дослідженні українського образотворчого мистецтва першої третини XX ст.

Висновки. Філософсько-релігійні аспекти творчості І. Дряпаченка, психологічні та фактологічні деталі його біографії (за споминами О. Гончара та А. Терещенка) дозволяють стверджувати наступне: незважаючи на важкі умови побуту чи екстремальні обставини творчої праці, І. Дряпаченкові було притаманне філософське відношення до життя, безмежна любов до рідної землі, сердечність та людяність, прагнення пошуку щастя. Споконвічні людські цінності відтворено у його знаковому творі «Мадонна під яблунею», загадка та швидкоплинність життя у графічних аркушах «Галіція. Російські могили біля костюлу у містечку Горожанка» та «Похорон дитини». В цих роботах художник відображає узагальнено-філософські думки про буття. Натомість, в релігійних сюжетах, зокрема, «Святе сімейство», підкреслює суто земні почуття. Розуміння цього стане у нагоді при подальших мистецтвознавчих студіях його мистецької спадщини у контексті розвитку українського образотворчого мистецтва першої третини XX ст.

Примітки:

1. Харківський художній музей
2. Державний російський музей (Санкт-Петербург, РФ)
3. Полтавський художній музей (галерея мистецтв) ім. Миколи Ярошенка
4. Науково-дослідний музей Російської академії мистецтв (Санкт-Петербург, РФ)
5. Національний музей у Львові ім. А. Шептицького
6. Донецький обласний художній музей
7. Могильовський обласний краєзнавчий музей ім. Е.Р. Романова (Республіка Білорусь)
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України
9. Кременчуцький краєзнавчий музей

Література

1. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського: Каталог: У 2 ч. К., 2004. Ч. 1. С. 709, 799.
2. Гончар О. Т. «Твоя зоря». Роман. Розклейка з авторськими правками. 1976–1979. ЦДАМЛМ України, ф. 34, оп.1, спр. 287, арк. 250.
3. Гончар О. Т. Твоя зоря. *Вітчизна*. К., 1980. № 2. С. 23-33.
4. Дряпаченко І. Галиція. Русские могилы у костела в местечке Горожанке. *Летопись войны 1914–15–16 гг.* 1916. № 114 (обкладинка).
5. Дряпаченко І. К. Святое сімейство. *Огонёк*. Спб, 1913. № 11.
6. Жук В. М., Сердюк Г. Д. Перлина Козельщини. Сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря. Вид. 3-є. Полтава: АСМІ, 2007.
7. Куташ І. Категорія щастя в філософії Григорія Сковороди. *Хроніка-2000*. К. №37-38. С. 332-350.
8. Николаева Т. Фронтные работы 1916–1917 гг. украинского художника и графика И. К. Дряпаченко. *Первая мировая война в судьбах народов Европы и мира: сборник научных статей / отв. редактор и составитель В. М. Гладилин*. Нежин: НГУ им. Н. Гоголя, 2014. С. 40-47.
9. Ніколаєва Т. О. «Мадонна під яблунею» Івана Дряпаченка. *Мистецтво і освіта*. № 1 / Національна академія педагогічних наук України. 2015. № 1-2. С. 78-79.
10. Ніколаєва Т. Повернення з небуття (архівні документи про українського художника І. Дряпаченка). *Архіви України*. К., 2013. № 4 (286). С. 143-155.
11. Ніколаєва Т., Гудзь Я. Твори І. Дряпаченка в мистецькій збірці Кременчука. *Музейний простір*. К., 2014. № 2 (12). С. 46-48.
12. Рубан В. В. Український портретний живопис другої половини ХІХ – початку ХХ століття. К. Наук. думка, 1986. С. 213.
13. Терещенко А. К. «І. К. Дряпаченко». ЦДАМЛМ України, ф. 1144, оп. 1, спр. 14.

References

1. Newspapers of Ukraine 1930–1934 in the funds of the National Library of V. Vernadsky. (2004). Catalog. Kiev. Part 1. P. 709, 799 [in Ukrainian].
2. Gonchar, O. (1976–1979). Tvoia zoria. Novel. Copywriting. TsDAMLM of Ukraine, F. 34. L. 1. F. 287. P. 250 [in Russian].
3. Gonchar, O. (1980). Tvoia zorya. Vitchizna. Kiev. No. 2. P. 23-33 [in Ukrainian].
4. Driapanchenko, I. (1916). Galicia. Russian graves at the church in Gorozhanka. The chronicles of the wars of 1914–15–16. No. 114. Cover [in Russian].
5. Driapochenko, I. (1913). Holy Family. Ogonek. St. Petersburg. No. 11 [in Russian].
6. Zhuk, V. & Serdyuk, G. (2007). Pearl of the Kozelshchyna. Pages on the history of the Kozelshchinsky Nativity of the Virgin of the Women's Monastery. Poltava. ASMI [in Ukrainian].
7. Kutash, I. The category of happiness in the philosophy of Gregory Skovoroda. Chronicle-2000. Kiev. No. 37–38. P. 332-350 [in Ukrainian].
8. Nikolaeva, T. (2015). Madonna under apple tree by Ivan Driapachenko. Mistetzstvo i osvita. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. No. 1-2. P. 78-79 [in Ukrainian].
9. Nikolayeva, T. (2014). Front works of 1916–1917 by Ukrainian artist and graphic artist I. Dryapachenko. The First World War in the Destiny of Peoples of Europe and the World. The collection of scientific articles. Nezhin. NGU im. N. Gogol. P. 40-47 [in Russian].
10. Nikolaeva, T. (2013). Return from non-existence (archival documents about the Ukrainian artist I. Driapanchenko). Arhivi Ukrainy. Kiev. No. 4. P. 143-155 [in Ukrainian].
11. Nikolaeva, T., Gudzy, Y. (2014). Works of I. Driapanchenko in the collection of Kremenchuk's museum. Muzeyni prostir. No. 2. P. 46-48 [in Ukrainian].
12. Ruban, V. (1986). Ukrainian portrait painting of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. Kiev. Naukova dumka. P. 213 [in Ukrainian].
13. Tereschenko, A. I. K. Dryapachenko. TsDAMLM of Ukraine, F. 1144, L. 1, F. [in Russian].